

WILLIAM F. BREWER és KEISUKE OHTSUKA

Illinois Egyetem

Pszichológiai

Tanszéke, Urbana-Champaign

Illinois Egyetem

Nevelépszichológiai

Tanszéke, Urbana-Champaign

A TÖRTÉNETSZERKEZET, A JELLEMZÉS, AZ IGAZSÁGOS VILÁGSZERVEZŐDÉS ÉS AZ OLVASÓI AFFEKTUSOK AMERIKAI ÉS MAGYAR NOVELLÁKNÁL

1. Bevezetés

Újabb tanulmányainkban a történetek egy strukturális-affektív elméletét fejtettük ki (BREWER, 1980, 1985; BREWER és LICHTENSTEIN 1981, 1982; JOSE és BREWER 1984). Megközelítésünk célja a szórakoztató történetek elemzése volt, s az elméletet a kísérletezők által kért mesterséges szövegekre vonatkozó adatokkal ellenőriztük.

Jelen dolgozatunk megismétli és kiterjeszti korábbi munkánkat (BREWER és OHTSUKA, 1986, 1988) az amerikai és magyar novellákról, mely munkának az volt a célja, hogy természetes szövegekre alkalmazza a strukturális-affektív elméletet. Jelen kísérletben a következő célokat tűztük ki: *(a)* a strukturális-affektív elmélet ellenőrzését természetes történetek egy új halmazán, *(b)* az új szöveg minta használatát arra, hogy kiterjesszük korábbi összehasonlításunkat különböző időkben és eltérő kulturális hagyományokban született szövegekre; és *(c)* hogy kiterjesszük elemzésünket a jellemzés bizonyos aspektusaira s elemezzük az új szövegeket az igazságos világ-szerveződés szempontjából.

1.1 A strukturális-affektív elmélet

A strukturális-affektív elmélet (BREWER, 1980, 1985; BREWER és LICHTENSTEIN, 1981, 1982; JOSE és BREWER, 1984) az elbeszélő szövegek szerkezeti sajátosságait kapcsolatba hozza az olvasók affektív válaszaival, azután ezeket a strukturális-affektív kapcsolatokat összefüggésbe hozza a történetekre vonatkozó intuitív benyomásokkal és az általános kedvelési megítéléssel.

1.1.1 A szövegszerkezet és az eseményszerkezet

Strukturális-affektív elmélet azon a feltevésen nyugszik, hogy meg kell különböztetnünk az elbeszélő szöveg mögött álló eseményeket, s ezen események nyelvi képviselését. Ezt a megkülönböztetést nyíltan hirdették a korai orosz formalisták (ERLICH, 1980), s fontos szerepe van ma is az elbeszélő szövegek strukturalista elemzésében (például CHATMAN, 1978; STERNBERG 1978). A mögöttes eseményvilágban az események szerveződésére mint *esemény-struktúrára* utalunk, s ezen eseményeknek a szövegben megjelenő idői elrendezésére, mint *szövegszerkezetre*.

1.1.2 Affektusok

Feltételezésünk szerint a képzeletbeli eseményeket tárgyaló szövegek egyik legfontosabb jellemzője, hogy érzelmi válaszokat váltanak ki az olvasóban. BERLYNE (1971) egy olyan általános esztétikai elméletet fejtett ki, melyben az érzelmi válaszok különböző általános mintáit kapcsolta össze az örömmel és az élvezettel. Közelebbről Berlyne szerint az élvezetet az arousal enyhe növekedése váltja ki, vagy az általános arousal időleges és hirtelen megemelkedése, melyet aztán csökkenése követ. A strukturális-affektus elméletre úgy is tekinthetünk, mint olyan próbálkozásra, amely Berlyne általános hedonisztikus elméletét elbeszélő szövegekre alkalmazza.

1.1.3 Szövegszerkezet

Felvetettük, hogy szórakoztató történetekben a három legfontosabb szövegszerkezet a következő: meglepetés struktúrák, feszültségi struktúrák és kíváncsisági struktúrák. Mindhárom struktúra a szövegnek a mögöttes eseményszerkezethez viszonyított eltérő elrendezésével kapcsolatos, s céljuk az, hogy egyedi affektusokat váltsanak ki az olvasóban.

1.1.4 Meglepetés

Feltételezésünk az, hogy a meglepetést az okozza, hogy kritikus expozíciós vagy eseményinformáció korán jelenik meg az eseményszerkezetben, de kihagyják a szövegszerkezetből. Az információ kritikus jelentőségű annyiban, hogy az esemény szekvencia helyes értelmezéséhez szükség van rá. Meglepetés szerkezetű szövegeknél a szerző a kritikus információt visszatartja a szöveg korai részeiből, de úgy, hogy az olvasóval nem tudatja, hogy valamit eltitkolt. Később azután a szövegben a szerző feltárja ezt a kritikus információt, s így meglepetést okoz az olvasónál.

1.1.5 Feszültség

Feltételezésünk szerint meglepetés akkor tapasztalható, amikor az eseményszerkezetben megjelenik egy elindító esemény vagy helyzet. Elindító eseménynek az olyan eseményt nevezzük, melynek potenciálja — akár jó, akár rossz —, mindenképpen jelentős következményekkel jár az elbeszélő történet egyik főszereplőjére nézve. Ezen felül az eseményszerkezetnek tartalmaznia kell az elindító esemény kimenetelét is. Egy feszültséggel teli szövegszerkezetben a kezdeményező esemény korán jelenik meg, és a kimenetel előtt meglehetősen sok a közbeiktatott anyag. A kezdeményező esemény arra kényszeríti az olvasót, hogy törődjön a hős szempontjából vett lehetséges

következményekkel. A közbeiktatott anyag növeli a feszültséget, a kimenetel pedig végül is feloldja az olvasó feszültségét.

1.1.6 Kíváncsiság

Feltételezésünk szerint kíváncsiságot az vált ki, hogy egy jelentős esemény korán jelenik meg az eseménystruktúrában. Kíváncsiságon alapuló szövegszerkezetnél a szövegben nem jelenik meg az olvasó számára a jelentős esemény, eltérően azonban a meglepetéses szövegszerkezettől, a szerző elég információt nyújt a korábbi eseményekről ahhoz, hogy az olvasó tudja, hogy hiányzik valami információ. Az olvasó ilyenkor kíváncsi lesz a visszatartott információra, s kíváncsiságát az oldja fel, hogy a szöveg későbbi menete során elég olyan információt kap, aminek segítségével rekonstruálni tudja a hiányzó eseményeket.

1.1.7 A történet kedvelése

A szövegszerkezetet és az ebből előálló affektusokat összekapcsoljuk a történet kedvelésével. Feltételezésünk szerint az olvasók az olyan szövegszerkezetű elbeszéléseket élvezik, melyekben meglepetés és megoldás, feszültség és feloldás, kíváncsiság és megoldás áll elő.

1.1.8 Az igazságos világszerveződés

JOSE és BREWER (1984) a strukturális-affektív elméletet kiterjesztették a történetek kimenetelének értékére is. Tanulmányunkban kimutattuk, hogy a történetek átfogó elméletének kell valamit kezdenie a szereplők értéke (jó vagy rossz szereplő) s a megoldás értéke (pozitív vagy negatív kimenetel az adott szereplő számára) közötti interakcióval. Feltételeztük, hogy felnőtteknél a történetek kimenetelének kedvelését az „igazságos világra” vonatkozó hiedelemrendszer közvetíti. Közelebbről feltételeztük, hogy a felnőttek olyan szövegeket fognak preferálni, melyekben a jó hősöknél pozitív a kimenetel, a rosszaknál pedig negatív, ugyanakkor nem fogják szeretni az olyan szövegeket, amelyekben a jó hősök negatív, a rossz hősök pedig pozitív kimenetel részesei.

1.2 Empirikus vizsgálatok: mesterséges szövegek

Számos empirikus vizsgálatot végeztünk a strukturális-affektív elmélet ellenőrzésére. BREWER és LICHTENSTEIN (1981) megpróbáltak olyan kísérleti szövegeket kialakítani, melyek a fentebb elemzett három szövegszerveződés tiszta példái lehetnek. A vizsgálatok során arra kértük a személyeket, hogy olvassák a kísérleti narratívumokat. Ezután, olvasás közben rögzített pontokon megállítottuk és affektív megítélésekre kértük őket (például milyen mértékű a feszültség, a meglepetés, a kíváncsiság). Ezen felül az egész szöveg elolvasása után arra kértük a személyeket, hogy fejezzék ki „tetszésük mértékét és ítélik meg a történetyszerűség” fokát.

1.2.1 Affektus görbék

A három alapvető szövegszerkezet a várt affektus görbéket eredményezte. Meglepetés-

ses szövegszerveződést mutató elbeszéléseknél élesen megemelkedett a meglepetési skála ott, ahol a szövegben megjelent a kritikus információ. A feszültségi szövegszerveződést mutató elbeszéléseknél élesen megemelkedett, majd a feloldásnál csökkent a feszültségi megítélés. Hasonló elbeszélések jelentős esemény nélkül kevés feszültséget mutattak. A kíváncsisági szövegszerveződést mutató elbeszélésekben megnőtt a kíváncsiság ott, ahol a jelentős eseményre vonatkozó információt bevezették a szövegbe, s erőteljesen csökkent a kíváncsiságok, ahol a jelentős esemény előkerült a szövegben.

1.2.2 Kedvelési ítéletek

BREWER és LICHTENSTEIN (1981) a várt kapcsolatokat találták az affektusok és a történetkedvelések között. A megfelelő affektív görbékkel jellemzett elbeszéléseket jobban szerették a személyek mint azokat, amelyeknél nincs ilyen görbe. Az affektív feloldást tartalmazó elbeszéléseket jobban szerették, mint amelyekben affektív feloldás nem merült fel.

1.2.3 Az igazságos világszerveződés

JOSE és BREWER (1984) történetmegítélési vizsgálatot végeztek elemi iskolásokkal, s azt találták, hogy a magasabb osztályba járó elemi iskolások történetértékelő megítéléseikbe belevették az „igazságos világra” vonatkozó elképzeléseiket. Az idősebb gyerekek (11 évesek) azokat az elbeszéléseket kedvelték inkább, amelyekben a jók számára pozitív volt a kimenetel, a rosszak számára pedig negatív.

1.3 Empirikus vizsgálatok: természetes szövegek

Korábbi kísérletünkben (BREWER és OHTSUKA, 1986, 1988) a strukturális-affektív elméletet és az ehhez kapcsolódó módszertant természetes szövegekre alkalmaztuk. 6 amerikai és 6 magyar novellát használtunk ebben a vizsgálatban. A novellákat szegmentumokra bontottuk, s mindegyik szegmentum végén az affektusokat mérő olvasói skála kitöltést kértünk (például feszültség, meglepetés). A novellák végén volt egy hosszabb skálasor is, ami az általános jellemzőkkel foglalkozott (például kedvelés, befejezettség). A novellákat amerikai alsóbb éves egyetemisták olvasták el, s kitöltötték a skálákat. Elvégeztük az egyedi történetek minőségi, valamint kvantitatív elemzést a teljes novellahalmazra. Az eredmények azt mutatták, természetes szövegeknél, hogy a Brewer és Lichtenstein által mesterséges szövegekre kidolgozott olvasói választéchnikák jól működnek. Amerikai és magyar novelláknak e mintájánál az eredmények általános mintázata jelentős mértékben alátámasztotta a strukturális-affektív elméletet. Úgy találtuk, hogy a feszültség és az empátia e novellákban, különösen fontos változók a történet kedvelésének meghatározásában, ahogy ez várható is volt a strukturális-affektív elméletből. Ugyanakkor a kvalitatív elemzések azt sugallták, hogy mércéinket ki kell terjesztenünk az egyedi hősök értékére vonatkozó információra (jók és rosszak), és a kimenetelekre nézve az egyes hősöket illetően (pozitív, illetve negatív), annak érdekében, hogy meg tudjuk ragadni a novellák igazságos világra vonatkozó mintázatát.

Az amerikai és magyar novellák összehasonlítása azt sugallta, hogy a strukturális-affektív változóban kevés eltérés volt e két kulturális hagyományból származó kicsiny novellamintánknál. Néhány eltérés volt a régebbi (1910–1939) magyar és amerikai, illetve az újabb (1940–1969) novellák között, ami arra utal, hogy e két kulturális hagyományban közös hatások lépnek fel. Úgy éreztük azonban, hogy ezek az eredmények túl kicsiny mintán alapultak ahhoz, hogy komoly jelentőséget kellene tulajdonítanunk nekik. Természetes szövegekkel kapcsolatos korábbi munkánk eredményei tehát azt sugallták, hogy nagyobb mintákkal folytatott további vizsgálatokra van szükség, s új mércékre, melyek analitikusabban kezelik a strukturális-affektív megközelítésnek az igazságos világra vonatkozó összetevőjét.

2. Kísérlet

Jelen kísérlet célja az, hogy megismételjük és kiterjesszük BREWER és OHTSUKA (1986) korábbi munkájának eredményeit.

2.1 Módszer

2.1.1 Személyek

Az Illinois Egyetemre járó 56 alsóéves hallgató vett részt a kísérletben, tantervi kötelezettségként.

2.1.2 Anyagok

Az anyagok egy nagyobb novellamintából származtak, melyek interdiszciplináris kutatási munka részét képezik (vö. MARTINDALE és KEELEY tanulmányát folyóiratunkban). A nagyobb minta 18 amerikai és 18 magyar novellából állt (1910 és 1969 között, 3 novella mindegyik kultúrából mindegyik évtizedhez). Korábbi munkánkban véletlenszerűen választottunk ki egy-egy amerikai és magyar novellát mindegyik évtizedből, s így 6-6 novellával dolgoztunk. Jelen kísérletben az évtizedenként fennmaradó 2 amerikai, illetve magyar novellából egyet-egyet kiválasztottunk, úgyhogy 6 új magyar és amerikai novellával dolgoztunk (az A Függelék mutatja a kísérletünkben használt novellákat és szerzőket).

2.1.3 Eljárás

A novellákat öt nagyjából egyforma hosszúságú részre osztottuk, s mindegyik végén 7 fokozatú affektív megítélési skála szerepelt. A skálák az izgalmat (feszültséget), a jövőre vonatkozó kíváncsiságot, a meglepetést és a humort (a B Függelék mutatja a skálák pontos megfogalmazását) mérték. Ezen felül a történet végén szerepelt egy hosszabb kérdőív, mely 19 megítélési skálát tartalmazott, valamint további 5 skálát mindegyik főhősre (lásd a C Függelékét e skálák pontos megfogalmazására).

A személyek saját tempójukban olvasták a szövegeket, s a skálákat akkor kellett kitölteniük, mikor elérték hozzájuk a füzetben. Mindegyik személy egy vagy két novellát olvasott. Mind a 12 novellát 6 személy olvasta.

3. Eredmények és megvitatás

3.1 Az igazságos világ mutatója

Ahhoz, hogy a korábban már említett igazságos világ feltevését megvizsgáljuk a hősök jóságára vonatkozó skálákat, és a történetek jó/rossz végére vonatkozó skálákat egy igazságos világ mutatóval kombináltuk össze. Az igazságos világ pontértékének kiszámítására használt algoritmus akkor adott magas (igazságos világot jellemző) pontértékeket, ha egy nagyon jó hősnél nagyon jó volt a kimenetel, vagy egy nagyon rossz hősnél nagyon rossz volt. Az igazságos világ-mutató alacsony pontértékeket adott, ha egy jó hősnek rossz lett a sorsa, vagy egy rossz hős történetének jó volt a kimenetele. Az algoritmust úgy állítottuk össze, hogy a hősök jóságára, valamint a jó/rossz végre vonatkozó pontértékeket -3 -tól $+3$ -ig tartó skálán lehetett elhelyezni. Ezután az abszolút értékeket összegeztük és elosztottuk 2 -vel újra skálázás érdekében. Az értékek úgy kaptak előjelet, hogy a következő igazságos világ szabályokat követték: $(a) +$ és $+ = +$. $(b) -$ és $- = +$. $(c) +$ és $- = -$. $(d) -$ és $+ = -$. Végül, az így kapott számhoz 4 -et hozzáadtunk, hogy az igazságos világ skála is 1 és 7 között variáljon, akárcsak a többi skála.

3.2 Lépésenkénti regresszió

A 12 novellára nézve lépésenkénti regressziót végeztünk az általános kedveltségre vonatkozóan. A regressziós modellbe való beléptetésre az $F > 4$ kritériumot használtuk. Ezt négy változó haladta meg: izgalom, jó végződés, tartalom és befejezettség. Az izgalom korrelációja a novella kedveltségével $0,62$ volt; a jó végződés korrelációja a kedveltséggel $0,58$; a tartalom és a kedveltség közt $0,54$; míg a teljesség és a kedveltség közt $0,47$ volt a korreláció. A többszörös korreláció értéke $0,66$.

A regresszió elemzés eredményei igen erőteljesen alátámasztják a strukturális-affektív megközelítést. Ahogy BREWER és LICHTENSTEIN (1981, 1982) bejósolták, az izgalom és a történet befejezettsége döntő szerepet játszottak kedveltségében. Ahogy JOSE és BREWER (1984) feltételezték, a jó befejezés (happy and) nagy szerepet játszik egy novella kedveltségében. Végül ahogy BREWER és OHTSUKA (1986, 1988) kiemelték, a novella tartalma is szerepet játszik annak kedveltségében.

3.3 Régi, illetve új novellák

3.3.1 Jelenlegi minta

Az 1. táblázat mutatja be a régebbi magyar és amerikai novellák (1910–1939) összehasonlítását az újabbakkal (1940–1969). Egyszempontos varianciaanalízis szerint a régebbi novellák szignifikánsan magasabb értéket mutatnak a befejezettségben, jó végben, érthetőségben, a tipikusságban, a hősök jóságában, az empátiában és a hősök kedvelésében. Ilyen eredmények mellett nem meglepő, hogy az olvasók jobban kedvelték ezeket a novellákat és érdeklődtek irántuk. Az újabb novellák nagyobb erotika pontszámot mutattak (ennyit a modern irodalomról!).

**A régi (1910–1939), illetve az újabb (1940–1969) novellák átlagos megítélése
jelen vizsgálat 24 novellájánál**

	Régi (1910–1939)	Új (1940–1969)
^x A szereplő jósága $\neq$	4,4	3,8
A szereplő leírás gazdagsága $\neq$	3,2	3,7
^{xx} Empátia a szereplővel $\neq$	3,5	2,6
Szereplő kimenetel $\neq$	4,2	3,8
^x Szereplő kedvelés $\neq$	4,2	3,5

$F(1,70)$, $^x p < 0,05$; $^{xx} p < 0,01$)

$\neq$ a főhősök átlagán alapszik

3.3.2 Korábbi minta

Érdemes ezeket az eredményeket összehasonlítani korábbi mintákkal (BREWER és OHTSUKA, 1986). Ebben a vizsgálatban hasonló nagyságú novellamintánál azt találtuk, hogy az újabb novellák szignifikánsan magasabb értéket mutattak az izgalomban, a múltra vonatkozó kíváncsiságban, a jövőre vonatkozó kíváncsiságban, az érdeklődésben és az erőszakban. Abban a mintában a régebbi novellák szignifikánsan magasabb pontértékeket kaptak a befejezettségben és a romantikában. Úgy látszik, hogy a változók nagy különbségeket mutatnak ki a novellák között, s a korszaknak tulajdonítható esetleges különbségeket még ilyen viszonylag kicsiny novellamintánál is megváltoztatja néhány meghatározott novella előfordulása.

3.3.3 Teljes minta

A lehető legnagyobb minta használata érdekében összekombináltuk a korábbi vizsgálat és a jelen vizsgálat adatait. A tizenkét 1919 és 1930 közötti magyar és amerikai novella mintáját a tizenkét újabb 1940 és 1969 közötti magyar és amerikai novellával összehasonlító eredményeket a 2. táblázat mutatja. Egy szempontos varianciaanalízis szerint a régebbi novellák szignifikánsan befejezettebbek voltak, magasabb értéket mutattak a kimenetel kielégítő voltában s a romantikában, míg az újabb novellák az irodalmiságban, az erőszakban és az erotikában voltak fölényben. Ismét az az érzésünk, hogy ilyen kis mintákon alapuló adatokat nagyon óvatosan kell kezelni. Ha azonban készpénznek vesszük eredményeinket, ezek arra utalnak, hogy ebben a novellamintában az idővel bekövetkező legfontosabb változás a kulturális gátlások enyhülése volt.

A régi (1910–1939), illetve újabb (1940–1969) novellák átlagos megítélései a két vizsgálat 48 novellás mintájában

	Régi (1910–1939)	Új (1940–1969)
Izgalom	3,6	4,0
Kíváncsiság a jövőről	3,9	4,2
Meglepetés	3,3	3,3
Kedvelés	4,1	3,7
Érdekesség	3,8	3,7
^x Kimenet kielégítő	4,1	3,5
^{xx} Befejezettség	4,4	3,6
Érthetőség	5,0	4,9
^x Irodalmiság	4,2	4,7
Tipikusság	3,9	3,6
Mondanivaló	3,9	3,8
Egyetértés a mondanivalóval	5,0	4,4
^{xx} Erőszak	2,4	3,6
^x Erotika	1,9	2,5
^x Romantika	2,7	2,0
Belátás	4,7	4,7

$F(1,65)$, $^x p < 0,05$; $^{xx} p < 0,01$

3.4 Magyar, illetve amerikai novellák

3.4.1 Jelen minta

A 3. táblázat mutatja be az amerikai és magyar novellák összehasonlítását. Egyszempontos varianciaanalízis szerint az amerikai novellák magasabb értéket mutatnak az izgalomban, a jövőre vonatkozó kíváncsiságban, a meglepetésben, az érthetőségben, a tipikusságban, az erőszakban, az erotikában, a romantikában s a tartalom kedvelésében. Ezekből az adatokból kiindulva nem meglepő, hogy az amerikai olvasók jobban kedvelték és érdekesebbnek tartották az amerikai novellákat.

3.4.2 Korábbi minta

Korábbi vizsgálatunkban nem találtunk eltéréseket egyik változóban sem az amerikai és magyar novellák között.

3.4.3 Teljes minta

A 4. táblázat mutatja a 12 amerikai és 12 magyar novella teljes mintájával kapcsolatos eredményeket. Egyszempontos varianciaanalízis szerint az amerikai novellák szigni-

**Az amerikai és a magyar novellák átlagos megítélése jelen vizsgálat
24 novellájánál**

	Amerikai	Magyar
^{xx} Izgalom	4,3	3,1
^{xx} Kíváncsiság a jövőről	4,4	3,1
^x Meglepetés	3,8	3,0
Humor	2,5	2,0
Atmoszféra	2,9	3,0
^x Kedvelés	4,2	3,2
^{xx} Érdekesség	4,2	2,8
Kimenet kielégítő	3,8	3,7
Befejezettség	4,3	3,4
Jó/rossz vég	3,8	4,0
^{xx} Érthetőség	5,2	4,2
Irodalmiság	3,7	4,5
^{xx} Tipikusság	3,9	2,8
Mondanivaló	4,2	3,6
Egyetértés a mondanivalóval	4,7	4,5
^{xx} Erőszak	3,7	2,3
^{xx} Erotika	3,2	1,6
^{xx} Romantika	2,5	1,5
Belátás	4,8	4,0
^x Tartalom kedvelése	4,1	3,2
Igazságos világ skála $\neq$	4,3	4,6
A szereplő jósága $\neq$	4,2	4,1
A szereplő leírás gazdagsága $\neq$	3,7	3,2
Empátia a szereplővel $\neq$	3,3	2,9
Szereplő kimenetel $\neq$	4,1	3,9
Szereplő kedvelés $\neq$	3,8	4,0

$F(1,70)$, $^x p < 0,05$; $^{xx} p < 0,01$)

$\neq$ a főhősök átlagán alapszik

fikánsan magasabb értéket mutattak az izgalomban, a jövőre vonatkozó kíváncsiságban, a meglepetésben, a teljességben, az érthetőségben, a tipikusságban, az erotikában és a romantikában. Mindezen változók fölénye mellett természetesen vizsgálati személyeink az amerikai novellákat jobban kedvelték, és érdekesebbnek is találták. A kombinált minták is meglehetősen kicsik, úgyhogy az értelmezésben óvatosságra intünk. Úgy látszik azonban, hogy amerikai olvasók számára amerikai novellák érthetőbbek, erotikusabbak és romantikusabbak, valamint jobban használják a strukturális-affektív változókat.

**Az amerikai és magyar novellák átlagos megítélése a két vizsgálat
48 novellájáról**

	Amerikai	Magyar
^{xx} Izgalom	4,1	3,5
^{xx} Kíváncsiság a jövőről	4,4	3,7
^x Meglepetés	3,5	3,1
^{xx} Kedvelés	4,3	3,5
^{xx} Érdekesség	4,2	3,3
Kimenet kielégítő	4,0	3,6
^x Befejezettség	4,3	3,8
^{xx} Érthetőség	5,2	4,6
Irodalmiság	4,4	4,6
^x Tipikusság	4,0	3,5
Mondanivaló	3,9	3,9
Erőszak	3,2	2,9
^x Erotika	2,5	1,9
^x Romantika	2,7	2,1
Belátás	4,9	4,5

$F(1,65)$, $^x p < 0,05$; $^{xx} p < 0,01$

4. Következtetések

Jelen vizsgálat, valamint a BREWER és OHTSUKA (1986) kutatás eredményei szerint a BREWER és LICHTENSTEIN (1981, 1982) által mesterséges szövegekre kidolgozott olvasói válaszadási eljárások jól működnek természetes szövegeknél is. A kísérlet általános eredménymintázata együtt a korábbi vizsgálatokkal jelentős mértékben alátámasztja a strukturális-affektív elméletet. Ezekben a vizsgálatokban kiderült, hogy az izgalom különösen fontos változó a kedvelés alakulásában, ahogy azt a strukturális-affektív megközelítés alapján vártuk is. Első vizsgálatunk minőségi elemzései arra utaltak, hogy ki kell terjesztenünk méréseinket a szereplők értékére (jó–rossz) és az egyes szereplőkre vonatkozó pozitív és negatív kimenetelre nézve, azért, hogy meg tudjuk ragadni a novellák igazságos világ aspektusát (vö. JOSE és BREWER, 1984). Vizsgálatunkba beiktattuk ezeket a mércéket, s azt találtuk, hogy igen fontosak annak megértésében, hogy milyen reakciókat adtak személyeink a novellákra. Mindkét vizsgálatban kevés olyan adatot kaptunk, melyek szerint az olyan nyers érzelmek mint az erőszak vagy az erotika, jelentősen hozzájárulnának a novella kedveléséhez. Jelen vizsgálatban az eredmények mintázata arra utalt, hogy az olyan irodalmi változók, mint a novella irodalmi atmoszférája, vagy a novella irodalmi jellege, kis szerepet játszottak a novella általános kedveltségében.

A jelen vizsgálatból s korábbi vizsgálatunkból származó kombinált novellamin-ta alapján vannak bizonyos különbségek a régebbi (1910–1939) s az újabb (1940–1969) novellák között, valamint az amerikai és magyar novellák között. Annyi és oly nagy egyedi különbség figyelhető meg azonban olvasói válasz változóink tekintetében az egyes novellák között, hogy véleményünk szerint nagyon óvatosnak kell lennünk, amikor következtetéseket vonunk le olyan kis mintából, mint az itt használtak. Általában úgy tűnik, hogy eredményeink igazolják skálatechnikánk erejét, valamint a strukturális-affektív megközelítés helyességét természetes szövegek használatára.

(Pléh Csaba fordítása)

Irodalom

- BERLYNE, D.E., 1971, *Aesthetics and psychobiology*, NY, Appleton-Century-Crofts.
- BREWER, W.F., 1980, Literary theory, rhetoric, and stylistics: Implications for psychology, In: SPIRO, R.J., BRUCE, B.C. and BREWER, W.F. (eds), *Theoretical issues in reading comprehension*, Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- BREWER, W.F., 1985, The story schema: Universal and culture-specific properties, In: OLSON, D.R., TORRANCE, N. and HILDYARD, A. (eds), *Literacy, language, and learning*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BREWER, W.F. and LICHTENSTEIN, E.H., 1981, Event schemas, story schemas, and story grammars, In: LONG, J. and BADDELEY, A. (eds), *Attention and performance IX*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- BREWER, W.F. and LICHTENSTEIN, E.H., 1982, Stories are to entertain, A structural-affect theory of stories, *Journal of Pragmatics*, 6, 473–486.
- BREWER, W.F. és OHTSUKA, K., 1986, A történet szerkezet és az olvasói érzelmek amerikai és magyar elbeszélésekben, *Pszichológia*, 6, 593–618.
- BREWER, W.F. and OHTSUKA, K., 1988, Story structure and reader affect in American and Hungarian short stories, In: MARTINDALE, C. (ed), *Psychological approaches to the study of literary narratives*, Hamburg, Buske.
- CHATMAN, S., 1978, *Story and discourse*, Ithaca, NY, Cornell University Press.
- ERLICH, V., 1980, *Russian formalism*, 4th edition, The Hague, Mouton.
- JOSE, P.E. and BREWER, W.F., 1984, Development of story liking, Character identification, suspense, and outcome resolution, *Developmental Psychology*, 20, 911–924.
- MARTINDALE, C. and KEELEY, A., 1988, Trends in the content of twentieth-century Hungarian and American short stories, In: MARTINDALE, C. (ed), *Psychological approaches to the study of literary narratives*, Hamburg, Buske. (Magyarul: Huszadik századi magyar és amerikai novellák tartalmi trendjeiről, *Pszichológia*, 1984, 4, 511–532.
- STERNBERG, M., 1978, *Expositional modes and temporal ordering in fiction*, Baltimore, MD, Johns Hopkins University Press.

A. Függelék

A kísérletünkben használt novellák

Amerikai novellák

Elsie Singmaster Lewars	A túlélők 1919–1919 (1)
Ring Lardner	Hajvágás 1920–1929 (2)
Erskine Caldwell	Túl sok ember 1930–1939 (2)
James Thurber	Az előnyös helyzet 1940–1949 (1)
Jack Kerouac	A mexikói lány 1950–1959 (2)
Joyce Carol Oates	Hová mész, hol voltál? 1960–1969 (2)

Magyar novellák

Karinthy Frigyes	A Cirkusz 1910–1919 (3)
Nagy Lajos	Január 1920–1929 (3)
Kosztolányi Dezső	Omlette à Woburn 1930–1939 (3)
Tamási Áron	Hírnök Árpád 1940–1949 (3)
Rideg Sándor	Ne ölj! 1950–1959 (3)
Mándy Iván	Konyhafal 1960–1969 (3)

- (1) Foley, M. (ed) 1965. Fifty best American short stories 1915–1965. Boston, MA: Houghton Mifflin.
 (2) Foley, M. (ed). 1975. 200 Years of great American short stories. Boston, MA: Houghton Mifflin.
 (3) Illés L. (ed). 1979. 44 Hungarian short stories. Budapest: Corvina Kiadó.

B. Függelék

Az egyes szövegrészeket követő megítélési skálák

(A személyek nem kapták meg a skálák nevét)
 (* = e skála nem szerepelt Brewer és Ohtsuka 1986-ban)

- (Izgalom) *Ennél* a pontnál mennyire érez *várakozást, izgalmat* vagy *szorongást* a szövegben *majd jövő* eseményről?
 Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon
- (Meglepetés) *A most olvasott* részben mennyire *lepte meg* valamilyen információ vagy esemény?
 Nem lepett meg 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon meglepett
- (Kíváncsiság a jövőre nézve) *Ennél* a pontnál mennyire szeretne *többet megtudni a szövegben majd elkövetkező* eseményekről?
 Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon
- (*4. (Humor) *A most olvasott* rész mennyire *nevettette meg* (vagyis mennyire *vicces* a rész)?
 Nem vicces 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon vicces

C. Függelék

Az egyes novellák végén adott megítélési skálák

(A személyek nem kapták meg a skálák neveit)
 (* = A Brewer és Ohtsuka (1986) vizsgálatban korábban nem használt skálák)

- Vége van a novellának. Kérem, válaszoljon a következő kérdésekre:
 1. (Kedvelés) Egészében mennyire élvezte, értékelte vagy szerette a szöveget?
 Nem szerettem 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon szerettem.

2. (Érdekesség) Olvasás közben mennyire *unatkozott* vagy *érdeklődött*?
Nagyon unatkoztam 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon érdeklődtem
3. A kísérletben használt szövegek egy része novella, más része talán nem. Mennyire éri úgy, hogy az ímént olvasott szöveg „sztori szerű”?
NS (Nem sztori) ? (Nem vagyok biztos) S (Sztori)
- ^x4. (Jó/Rossz Vég) *Rossz vége* vagy *jó vége* volt-e a történetnek?
Nagyon rossz vég 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon jó vég
5. (Befejezettség) Mennyire tűnt *befejezettnek* a szöveg?
Befejezetlen 1 2 3 4 5 6 7 Befejezett
6. (Elégedettség a kimenetellel) Mennyire *elégedett* a szöveg *kimenetelével*?
Nagyon *elégedetlen* vagyok 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon *elégedett* vagyok
7. (Érthetőség) Mennyire voltak *érthetőek* az információk és az események a szövegben?
Érthetetlen 1 2 3 4 5 6 7 Világosan érthető
8. (Irodalmiság) Mennyire tartható a szöveg „*irodalmi anyagnak*”?
Nem irodalmi 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon irodalmi
9. (Tipikus sztori) Mennyire felel meg a szöveg a „*tipikus sztoriról*” meglevő elképzelésének?
Nem sztori 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon tipikus sztori
10. (Mondanivaló) Mennyire volt a szövegnek *mondanivalója* vagy *üzenete* (azon kívül, hogy szórakoztatta az olvasót)?
nincs mondanivaló 1 2 3 4 5 6 7 Nyilvánvaló a mondanivaló
- ^x11. (Egyetértés a mondanivalóval) Mennyire *ért egyet* a *mondanivalóval*?
Egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon egyetérték
12. (Erőszak) Mennyire volt *erőszakos* a szöveg?
Nem erőszakos 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon erőszakos
13. (Erotika) Mennyire volt *erotikus* a szöveg?
Nem erotikus 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon erotikus
14. (Romantika) Mennyire volt a szöveg *romantikus*?
Nem romantikus 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon romantikus
15. (Felismerés) Milyen mértékig próbált a szerző valamilyen *felismerést* kifejezni az emberi természetéről, vagy valamilyen igazságot az ember létfeltételeiről?
Nincs belátás 1 2 3 4 5 6 7 Határozott belátás van
- ^x16. (Atmoszféra) Mennyire találta a szöveg *atmoszféráját* összességében *szomorúnak* vagy *boldognak*?
Nyomott 1 2 3 4 5 6 7 Vidám
- ^x17. (Tartalom) Mennyire szereti általában az ehhez hasonló *tartalmú* novellákat (tartalom olyasmit értünk, mint kém történet, szerelmi történet stb.)?
Általában nem szeretem 1 2 3 4 5 6 7 Általában szeretem
- ^x18. Ha egy szóval vagy mondattal kellene jellemezni érzéseit erről a szövegről, mit mondana?

19. Olvasta-e ezt a szöveget, vagy valamilyen ezen alapuló szöveget korábban? Nem Igen
(Minden történet legfontosabb hőseiről szerepelt a következő kérdésor)

Most arra kérnénk meg, hogy a szöveg *főhőseiről* válaszoljon néhány kérdésre.

A. A kérdések _____ -re vonatkoznak.

^x1. (Szereplő jósága) *Rossz hős* volt-e ez, vagy *jó hős*?

Nagyon rossz 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon jó

^x2. (Teljes jellemzés) A szereplő jellemzése *gazdag és összetett* volt-e vagy *minimális*?

Minimális 1 2 3 4 5 6 7 Gazdag

^x3. (Empátia a hőssel) Milyen mértékig *empatizált* vagy *azonosult* a hőssel?

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon

^x4. (Kimenetel a hősnél) *Jó sorsa* volt-e a hősnek, vagy *rossz sorsa*?

Rossz vég 1 2 3 4 5 6 7 Jó vég

^x5. (Szereplő szeretete) Mennyire *szerette* a hőst?

Nem szerettem 1 2 3 4 5 6 7 Nagyon szerettem

**STORY STRUCTURE, CHARACTERIZATION, JUST WORLD ORGANIZATION,
AND READER AFFECT IN AMERICAN AND HUNGARIAN SHORT STORIES**

This study applies the reader-response techniques developed by Brewer and Lichtenstein to natural texts and uses the data to test their structural-affect theory. This paper extends the earlier work of Brewer and Ohtsuka on Hungarian and American short stories. In the present study we had American subjects read Hungarian and American short stories and then fill out a series of scales designed to measure affect (suspense, surprise) and other aspects of the reader's responses to the texts. We included new scales designed to measure character goodness and character outcome and used these scales to study our readers' just world beliefs. Overall, we found that suspense and just world beliefs play a large role in determining story liking, as predicted by the structural-affect theory. In addition, we found some differences between the American and the Hungarian stories and between the older (1910–1939) and the more recent (1940–1969) stories. However, due to our small sample of stories (24) we remain cautious about drawing inferences from these differences.